
ПРОГЛАД

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 2, 2019 (год. XXVIII), ISSN 0861-7902

ТЕМА НА БРОЯ: ТЕМА: ЕЗИК/ТЕКСТ И ПАМЕТ

Павлин Събев¹

ДА РАЗКАЗВАШ ИСТОРИЯТА В СЕГАШНО ВРЕМЕ (ЗА ГЛАГОЛНОТО ВРЕМЕ В ЕВАНГЕЛСКИТЕ РАЗКАЗИ)

Pavlin Sabev

TO TELL A STORY IN PRESENT TENSE (ON THE USE OF THE VERB TENSES IN THE GOSPEL NARRATIVES)

It is a well-known fact that the evangelists (excluding Luke) prefer the Present tense for their stories. Is there any particular grammatical code behind the account of the past which occurs in the Present tense (the Gospels were written at least two to three decades after the events they describe), as most theologians today think? The analyzed examples show the lack of such a code and the influence of oral Semitic speech.

Keywords: *aorist, gospels, present tense, verbal aspect, koine.*

Добре известен факт е, че евангелистите (с изключение на Лука) предпочитат сегашно време за своите разкази. Дали зад разказа за миналото в сегашно време (евангелията са писани поне две-три десетилетия след описваните събития) се крие някакъв особен граматичен код, както смятат повечето теолози днес? Анализирания примери показват липсата на такъв код и влиянието на устната семитска реч.

Ключови думи: *аорист, евангелия, сегашно време, глаголен аспект, койне.*

Повечето съвременни читатели на евангелията не си дават сметка, че когато „Иисус казва“ нещо или „отива“ някъде, Той прави това в абстрактното вътрешно текстово време на разказа. В езиковите навици на разказвачите, както ще си позволя да нарека светите евангелисти, няма да открием никаква устойчива схема за използване на глаголните времена, а по-скоро бихме усетили стилистиката на устния разказ и особеностите на семитската реч. Това обаче се счита за недостойно за текстове от Свещеното писание. Затова през последните десетилетия се появиха доста теории за използването на глаголните времена в елинистическия гръцки език и в частност в книгите на Новия Завет, които си поставят за цел да ни разкрият граматичен код, в който са „зашифровани“ богословски послания.

По-конкретно, утвърждава се становището, че начинът, по който се използва сегашно историческо време в евангелията на Матей, Марк и Йоан (изключително рядко при Лука — вж. Blass 1961: 167), всъщност разкрива устойчив модел на структуриране на отделните перикопи², като в този модел е скрит по-дълбок смисъл³. Нещо повече, изместването от минало към настояще в евангелските разкази е било следствие от начина, по който се развиват времената в индоевропейските езици, т.е. като показатели не на времето, а на „видовете действия“ (т.нар. Aktionsarten). По този начин, когато четем евангелията, ще (или би трябвало на теория) да открием, че аористът се използва строго за обозначаване

¹ **Павлин Събев** (Pavlin Sabev) — д-р, доц. в катедра „Библейско и систематическо богословие“ на Православния богословски факултет при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, pavlin.sabev@ts.uni-vt.bg

² Особено онези, които са дискурсивни по характер, в тях разказът за някаква случка е преплетен с предаване на думите на Христос, поставяне на въпроси и даване на отговори и т.н.

³ Карол Осбърн например забеляза, че историческото настояще функционира като дискурсен маркер „за означаване на семантични смени към различен материал“ (Osburn 1983: 497, 500). Каквото и да значи това, то трудно може да бъде наблюдавано като модел, т.е. като устойчив маниер за изграждане на текста.

на моментни действия, перфектът да посочи (очевидно) действие в завършеност, а сегашното време да посочи повтарящо се или продължително действие. Това означава, че сегашното време, когато се използва в разказ за минали събития, уж понякога се използвало за действия, които продължават в реалното настояще, понякога се отнася до повтарящи се действия, понякога описва „гномична дейност“, т.е. безвременно събитие.

Всичко това звучи убедително, стига човек да не се опита да приложи тази теория към евангелията, защото там няма да намери нещо подобно на систематично използване на глаголните времена, което да отговаря на предполагаемия модел, в който видът на действието е определящ за сметка на глаголното време. Сегашното време например не описва единствено продължително или итеративно действие, освен, може би, в някакъв мистичен и есхатологичен смисъл, постижим в тълкувателен дискурс.

Не можем да отречем, че в Евангелието според Марк сегашното историческо време често отбелязва началото на нов параграф (Марк 1:12, 21; 2:15; 3:13; 4:13 – общо около 50 такива секции), както и че може да въвежда ново събитие (например Марк 1:30, 40; 2:3, 18; 4:1, 37; 5:15) или ново разбиране в отговор на въпроси, зададени от учениците (7:18; 10:11). Марк обаче невинаги използва сегашно историческо в началото на нов перикоп. Случаите не са никак малко, ето някои от тези места и те далеч не са всичките – Марк 1:1-4, 7, 9, 14; 2:1, 13, 23; 3:1, 7, 22; 4:3, 10, 21; 5:1, 25; 6:14, 17, 21; 7:6, 14, 17, 24; 8:10, 11, 14; 9:1, 9, 11; 10:2, 10, 13. Така че теорията на Фанинг и Портър (Fanning 1990: 232; Porter 1989: 196) за модел на функциониране на сегашното историческо време като „структуриращо дискурса“ трудно може да бъде широко подкрепена дори за текст като Евангелието според Марк, за който най-вече бихме могли да очакваме това да е вярно. Всъщност реалната употреба на времената в евангелските текстове е толкова разнообразна, че едно и също действие често е свързано с подмяна на времената, например сегашно вместо аорист или перфект.

Ars grammatica

Добре известен факт е, че в новозаветното койне сегашното време ни показва преди всичко вида на действието като продължително действие (вж. например Moule 1963: 7), нещо, което се случва непрекъснато или многократно, или нещо, което е в процес на случване.

Сегашното време обаче в императивно, подчинително или опативно наклонение не означава, че нещо се случва точно сега на момента. Единственото му значение е да покаже, че действието се случва непрекъснато или многократно. Например в Ефесяни 5:18 апостол Павел използва сегашно време в императив, за да каже на ефесяните да бъдат „изпълнени с Духа“ като непрекъснат опит, който те трябва да поддържат постоянно.

Ситуацията с глаголи в индикативно наклонение – форма на глагола, използвана за изявления на факти, е по-различна. Индикативните глаголи имат двояко значение – те трябва да разкрият времето на действие и вида действие. Сегашно време в индикатив описва непрекъснато действие, което се извършва в момента. Това обаче също невинаги е така. Например според Деяния 9:34 Петър отива при болния Еней, който е парализиран от осем години. Апостолът казва: „Енее, Исус Христос те изцелява (ἰᾶται)!“. Тук сегашното време не описва дълъг процес на изцеление, който постепенно започва да се случва. Изцелението се случва незабавно и Еней „веднага стана“.

Използването на сегашно време там, където би трябвало да очакваме аорист, е лесно обяснимо. За разлика от другите минали времена (перфект и имперфект), аористът (ἀόριστος – неограничен, неопределен) просто заявява факта, че нещо се е случило, без да дава информация за неговия моментен или продължителен характер, или за това дали резултатите все още са в сила. Само в индикативно наклонение аористът показва миналото време. Много пъти действието на глагол в подчинена или императивна форма на аорист ще се случи в бъдеще, а не в минало време. Например, когато Исус върви по водата, Той казва на Петър: „Ела!“, в императивната форма на аорист (вж. Матей 14:29). Въпреки че Исус използва глагол в аорист, Той му казва да направи нещо в момента. Ако Исус би искал да постави някакъв специален акцент върху напредъка на идването на Петър при Него, Той би могъл да каже „Идвай!“ в императив сегашно време. Тъй като сегашното време изразява прогресивно или непрекъснато действие, използването му би показало нещо за въздействието, като всяка стъпка

на Петър би била задача или постижение сама по себе си. Това е един от многото примери, които показват, че извън индикативното наклонение често се използва аорист, който при това е заменяем със сегашно време на много места в евангелията.

Аористът е като „снимка“ на събитието. Глаголите в аорист описват цялото действие като едно събитие. Това не означава, че аористът винаги описва действия, които са свършили в един миг. Например в Йоан 2:20 се казва: „Та този храм е строен (οἰκοδομήθη) четиридесет и шест години!“. Четиридесет и шест години е голям период във времето. Когато имаме аорист в индикативно наклонение, времето рутинно комуникира две идеи: (1) миналото и (2) прост тип действие. Когато е използвано обаче причастие в аорист, то все още описва просто действие, но може да не се отнася за действие в миналото. Най-често причастieto в аорист описва действие, което се извършва преди основния глагол на изречението. Когато в сложно изречение е използван аорист навсякъде, но не в индикатив или като причастие, вниманието е насочено изключително върху вида на действието.

Често се настоява, че видът на действието е по-съществен елемент в екзегетиката на глагола в новозаветното койне, като времето се счита за вторичен елемент. Поради тази причина някои граматични са възприели немския термин *Aktionsart*⁴ (вид действие), за да могат по-лесно да се позовават на това разграничение. Видът действие (*Aktionsart*) обикновено попада в една от трите категории:

- 1) Непрекъснато (или „прогресивно“) действие.
- 2) Завършено (или „изпълнено“) действие с продължаващи резултати.
- 3) Обикновено действие (или „събитие“) без позоваване на някакво развитие.

Понякога се нарича „моментно“ действие, обаче е погрешно да се мисли, че действието се е случило само в един момент, тъй като често зависи от други фактори като семантиката на глагола, други думи в контекста и т.н.

Докато *Aktionsart* се отнася до действителния вид или качество на дадено действие, то аспектът на глагола засяга начина, по който авторите или ораторите искат техните аудитории да видят действието⁵. Всяко събитие, състояние, процес или действие, което глаголет изразява, има лексикален аспект (*Aktionsart*), който се отличава от граматическия аспект (аспект на глагола). Лексикалният аспект е присъщо свойство на възможност, докато граматическият аспект е синтактично или морфологично свойство на реализация според гледната точка на разказващия.

Например авторът може да реши да представи действие чрез един и същ глагол в аорист и в имперфект. Когато разказват за това как Исус умножава по чудотворен начин хлябовете, за да нахрани тълпата, евангелистите използват аористна форма, описвайки *разчупването* на хлябовете (ἔκλασεν при Матей и κατέκλασεν при Лука и Марк) и имперфектна (ἑδίδου) за *разпределянето* им (Матей 15:36; Марк 6:41; 8:6–7; Лука 9:16). В Евангелието според Йоан обаче разпределянето е предадено чрез аорист (διέδωκεν – вж. Йоан 6:11).

Стенли Портър предлага следната дефиниция на глаголният аспект: „Глаголният аспект е синтетична семантична категория (реализирана в глаголните форми), използвана от смислови противоположности в мрежа от времеви системи, за да граматизира субективния избор на автора на концепция за процес“ (Porter 1989: 88).

С други думи, аспектът е начинът, по който авторът „възприема (или вижда) конкретния процес или дейност“ (Campbell 2007: 8–9). Кембъл също определя глаголният аспект като семантична (смеслова) категория (докато времевите интерпретации, според него, възникват прагматично – Campbell 2008: 37), чрез която оратор или писател граматизира (т.е. представя смисъл чрез избора на словоформа) перспектива за действие чрез избор на конкретна времева форма.

Ако глаголният аспект е семантична характеристика на времевата форма, то времето на глагола се реализира на ниво по-големи граматични или концептуални единици, като например изречение, параграф или дори дискурс. Точно затова сегашното време не би трябвало според тази теория да означава непременно действие, което се случва в настоящето. Глаголи в сегашно време могат да бъдат използвани за предаване на минали действия, както виждаме в Йоан 1:29: „На другия ден Йоан вижда (βλέπει) Исуса, че отива към него, и казва (λέγει): ето, Агнецът Божий, Който взема върху Си греха на света“. По подобен начин сегашното време понякога се използва за събития, които ще се

⁴ Еквивалентна на английския термин *lexical aspect*.

⁵ Според Търнър терминът *Aktionsart* съдържа и двете идеи (вж. Turner 1963: 59).

случват в бъдеще: „И когато отида и ви приготвя място, пак ще дойда (ἔρχομαι) и ще ви взема (тук вече е бъдеще време: παραλήψομαι) при Себе Си, за да бъдете и вие, дете съм Аз“ (Йоан 14:3).

Продължаващото действие на спасителната вяра се подчертава от използването на сегашно време на гръцкия глагол πιστεύω („вярвам“) в цялото Евангелие на Йоан (3:15–18, 36; 5:24; 6:35, 40; 7:38; 11:25–26; 12:44, 46; 20:31; също Деяния 10:43; 13:39; Рим. 1:16; 3:22; 4:5; 9:33). Ако повярването беше еднократен акт (цялостен и единен, без процес на развитие), глаголното време в тези стихове щеше да е аорист. Един от най-известните пасаж в Новия Завет използва сегашно време на глагол, който може да бъде преведен така: „който продължава да вярва в Него, може да има вечен живот“ (Йоан 3:16).

Не бих възразил срещу мнението, че сегашното време в новозаветния гръцки по своята същност не показва винаги непрекъснато, обичайно, линейно състояние или действие. Нито срещу това, че времевата форма на глагола предава гледната точка на писателя за действието (аспекта на глагола), а не характера на самото действие (Aktionsart). Очевидно сегашното време не се отнася автоматично до текущо действие или състояние (вж. Mathewson 2013: 343–63), както и аористните форми не означават сами по себе си веднъж завинаги приключило действие или състояние (вж. Stagg 1972: 222–231). Моят скептицизъм е по отношение на това, че бихме могли да открием система в използването на времената, както и че от значение е именно видът действие, а не времето на глагола. Глаголните времена са твърде хаотично представени на ниво отделни дискурси (перикопи) и вероятно, както ще видим, в някои специфични за Йоан дискурси бихме могли да забележим определена „стратегия“, която не бих нарекъл модел. Теоретизирането върху аспекта на глаголите, което си поставя за цел да види някаква система в използването на глаголните времена, акцентираща върху вида на действието, с нищо не допринася да бъде намерен повтарящ се устойчив модел.

Безспорно трябва да имаме предвид, че времето на гръцкия глагол не описва действително, обективно действие, независимо дали това действие е линейно и непрекъснато, или моментно и неповторимо. Вместо това глаголните времена показват субективното изобразяване на това действие. Библиейският писател може да избере да изобрази моментно, незабавно действие, използвайки сегашно време на глагола, за да добави яркост към сцената (както е навсякъде в Евангелието според Марк и на много места у Йоан), или може да избере аорист, за да внуши повече широта чрез отдалечено представяне на действие, което е непрекъснато и се повтаря, но е представено в обобщение.

Тази разлика в аспекта на глаголите обяснява защо евангелистите често представят едно и също обективно действие в земния живот на Христос, използвайки две различни времена на глагола. Например в Матей 4:1 се казва: „Тогавя Иисус беше отведен в пустинята от Духа, за да бъде изкушен (πειρασθήναι) от дявола“. Тук имаме аорист, но в паралелния разказ на Лука за същото събитие се използва сегашна форма на причастие: „Там прекара четиридесет дни, изкушаван (πειραζόμενος) от дявола...“ (Лука 4:2). В случаите, когато в един пасаж виждаме едно време, а в паралелен евангелски пасаж – друго време, евангелистите не правят противоречиви твърдения за Господните действия или реч. По-скоро те разказват от различни аспекти, които са или по-близки (сегашно време), или отдалечени (аорист). Обаче, ако преводачът погрешно настоява, че за сегашното време е присъщо да означава непрекъснато действие, докато аористът се отнася до еднократно действие, то това би означавало, че Матей и Лука са в противоречие помежду си.

Сегашното време може да се използва за еднократно, мигновено действие, но когато това се случва, то изобразява действие или състояние от гледна точка на по-голяма близост до действието (състоянието). От друга страна, непрекъснато действие, което се възприема и изобразява от по-отдалечена гледна точка, може да бъде предадено чрез аористи. Пример за това се среща в Откровение 20:4. В този пасаж аорист се използва за обобщаване на действие, което ще се случва многократно в продължение на хиляда години след Второто пришествие на Христос: „Тези хора живяха и царуваха (ἔζησαν καὶ βασιλεύσαν) с Христос хиляда години“. Контекстът показва, че мъчениците ще живеят и царуват с Христос в продължение на хиляда години. Тук аористът се използва за отдалечено обобщаване от гледна точка на наблюдател извън това бъдеще време, наблюдател, който вижда случващото се в неговата цялост. Това използване на аориста не е необичайно в Новия Завет, както и използването на сегашно време за моментни, неповтарящи се действия, като например в Матей 3:13: „По това време Иисус дойде (παραγίνεται) от Галилея при река Йордан“. Глаголът в сегашното

време със сигурност не означава, че Иисус „непрекъснато или обичайно пристига“ на брега на река Йордан, за да бъде кръстен от Йоан Кръстител.

Очевидно видът на действието (обичайно или моментно) *не се определя от времето на глагола, а от контекста, в който се намира, и от лексикалното значение на самия глагол*. В контекста може да има наречия или предлози, които променят глагола и дават указания за неговата продължителност или вид действие (напр. „незабавно“, „едновременно“, „постоянно“). Някои глаголи по своята същност са склонни да изразяват действие, което е моментно или непрекъснато. Например, глаголът „разпъвам“ (σταυρώω) по същество изобразява еднократен акт, основан на естеството на разпъването, което води до непосредствена смърт, и затова се използва в аорист. Въпреки това понякога се употребява и в сегашно време (Мат. 27:38; Марк 15:27; Лука 23:21), с което се показва, че сегашното време може да се използва за изобразяване на еднократно събитие.

В Евангелието според Йоан сегашното време също се използва за изобразяване на няколко събития, които са еднократни по своята същност. За второто пришествие на Христос се говори в сегашно време (14:2–3, 18, 28), както и за Неговото възнесение (20:17). Не само че сегашната форма може да бъде използвана за описване на еднократни, неповторяеми събития, случващи се в настоящето (като разпятието), или бъдещи събития от гледна точка на учениците (като Възнесението и второто пришествие). Нещо повече, сегашното време дори изобразява минали, завършени, еднократни събития, като идването на Христос на земята при възплъщението (Йоан 6:33, 50). Във всеки от тези примери присъщото лексическо значение на глагола и други контекстуални модифициращи думи, а *не времевата форма на глагола*, определят дали действието на глагола е моментно, или е непрекъснат процес.

Сегашното време на причастните форми на глагола „вярвам“ в конструкция с определителен член (ὁ πιστεύων) се срещат често в Евангелието според Йоан (например най-известният стих в Йоан 3:16) и заслужават специално внимание. Този тип конструкция обикновено функционира като субстантивирано или описателно название, така че фразата „ὁ πιστεύων“ просто означава „вярващ“, без да обозначава нещо специфично за естеството на вярването, неговата продължителност или времето, когато се е случило. Човек може да повярва в даден момент от време или многократно през определен период от време, но времевата форма в случая не ни дава тази информация. Субстантивираното причастие в гръцкия език обикновено е в конструкция с определителен член. Тъй като времето е функция на глаголите, а конструкцията на причастие с определителен член е субстантивност като фактическа фраза за съществително, тя на практика и функционално няма времева стойност (Turner 1963: 150–151), точно както самите съществителни. Поради тази причина субстантивираната конструкция на причастие, като например „ὁ πιστεύων“, се разбира най-добре като просто родово наименование или описание, което означава „онзи, който вярва“, „вярващият“.

Горните примери ни показват, че зад разнообразието в използването на сегашното време няма никаква по-дълбока единна стратегия, отличителна за новозаветните наративи.

Кембъл, който очевидно иска да види такава стратегия, се опитва да излезе отвъд традиционното разбиране за характера на сегашното време и затова акцентира върху категориите „близост“ и „отдалеченост“ и дава като пример използването на аориста. В Марк 1:11 използването на аорист (εὐδόκησα от εὐδοκέω – доволен съм, удовлетворен съм, одобрявам) предлага според него обобщена гледна точка на Бога за Иисус. В този случай аспектът на εὐδοκέω е перфект, аористната форма дава картината на цялото от вертикална перспектива (Campbell 2008: 38). Отдалечеността в случая е буквално пространствена. Това предполага, според Кембъл, че аорист може да бъде използван за означаване на това, което някой вижда от далечно разстояние.

Безспорно чрез понятията „близост“ и „отдалеченост“ изразяваме времеви идеи⁶ (пак там: 130). Тъй като един и същ маркер – „далече“ – се използва за пространствено и за времево понятие, Кембъл твърди, че по същия начин морфологията на времевия аспект, какъвто е примерът с аориста, може на гръцки да означава или времеви, или пространствени понятия: когато се използва аорист, това не означава, че действието се намира далеч като място, само защото кодира пространствената стойност на отдалеченост. Перфектът изразява, според този изследовател, имперфектен аспект с добавената

⁶ Безспорно пространственият аспект на отдалечеността е приложим към времето. На български използваме пространствени термини, които описват времето – както миналото, така и бъдещето. Например: 1. Йерусалим е далече (пространствено значение); 2. Пасха е далече (темпорално значение).

стойност на „повишена близост“. Затова перфектът трябва да може да изрази според контекста действие, което е в ход или е динамично. Възгледите на Кембъл могат да се представят резюмирано по следния начин:

1. Сегашното време е аспектично имперфектно (Campbell 2007: 35–36) и „близко“ (Campbell 2007: 56).
2. Формите на сегашното време се срещат най-вече в дискурса, защото те са аспектично имперфектни и „близки“ (пак там: 56).
3. Перфектът е обичайното за дискурса време, дори повече от сегашното време (пак там: 187).
4. Следователно перфектът е имперфект (пак там: 186) и „близък“ (пак там: 196), макар че това би било идентично със сегашното време; в случая на перфект близостта е „повишена“ (пак там: 197).
5. Тъй като перфектът е аспектично имперфект, то той може да бъде преведен като прогресивен, точно както сегашното време (Campbell 2007: 193–94).

В изследванията си Кембъл има за цел да представи алтернатива както на преобладаващото мнение, че перфектът обозначава стабилен аспект в традиционното минало свършено време, така и че той означава сегашните последици от миналото действие. Доколко обаче всичко това има някакво реално приложение към онези части, които бихме могли да определим като дискурсивни в евангелията и за които според Кембъл се очаква това да е валидно?

Ars pragmatica

Ще започна с това, че употребата на сегашно време в разказ за минали събития ги прави поживи и ярки, особено ако разказвачът е участник в тези събития. Добре известен факт е, че Марк и Йоан предпочитат да използват сегашно време (Robertson 1931: 866–869). Основната функция на сегашното време е да направи разказа по-драматичен и да изобрази миналото във времевата рамка на читателя/слушателя.

Вероятно Буист М. Фанинг е прав, поне за някои перикопи, че историческото сегашно време в разказа на Марк изпълнява четири дискурсивни функции:

- (1) повдига завесата на нова сцена;
- (2) въвежда нов герой в историята;
- (3) сигнализира за движението на персонаж до ново място;
- (4) започва специфичен перикоп след кратко въведение (Fanning 1990: 232).

Сегашно историческо време преобладава в онези места, в които авторът желае да акцентира върху събитие или поредица от събития. Като цяло лексикалните значения на 165 глагола в сегашно историческо време, които Йоан например използва, се отнасят до говорене, виждане и придвижване. От тях 120 глагола са различни форми на глагола λέγω.

Дали обаче зад това се крие някакъв езиков модел, заимстван от други писания? Вероятно, въпреки че е трудно да бъде докрай обосновано, има някаква връзка с гръцкия превод (Septuaginta) на еврейските „Книги на царете“. В тези книги сегашно историческо време се свежда главно до глаголи за движение („идвам“, „отивам“, „изпращам“) и глаголи за говорене и виждане; основната им функция е да въведат нова сцена, нов герой, нов говорител, с други думи – нов параграф в повествованието (вж. Thackeray 1921: 21).

Нека разгледаме няколко примера от Евангелието според Йоан.

1. Призоваването на първите ученици (1:35–51).

Откриваме десет форми на сегашно историческо. Седем от тях са форми на λέγω. За разлика от Андрей, тримата други ученици (Петър в ст. 41; Филип в ст. 43; Натанаил в ст. 45) са въведени от сегашната форма на εἰρίσκω. Отсъствието на сегашно време при споменаването на Андрей би могло да съответства на неговата второстепенна роля в разказа, отразена в краткото му представяне като „брат на Петър“ (ст. 40). Найджъл Търнър твърди, че употребата на сегашно историческо време в този перикоп демонстрира допълващите се функции на сегашни и аористни времена⁷: „основните събития са в сегашно, а инцидентите – в аорист“ (Turner 1963: 61).

2. Перикопът за измиване краката на учениците (13:1–30).

Откриваме четиринадесет случая на сегашно историческо време. Повечето са разположени в два ключови кръга: 13:4–10 (8 на брой) и 13:24–27 (6 на брой). Първата поредица от глаголи започва

⁷ Това, макар в този случай да е вярно, е невъзможно да се установи като модел на други места.

след ст. 1–3, и безспорно тъкмо тя осигурява необходимата основна информация. Три глагола (ἐγγείρεται, τίθησιν и βόλλει) в сегашно време са използвани в ст. 4–5, за да изобразят подготвителните действия на Иисус Христос преди омиването на нозете на учениците. Четвъртият глагол (ἔρχεται в ст. 6) въвежда Симон Петър, чийто разговор с Иисус задържа вниманието в разказа до стих 10. Забележете, че между тези пет случая на сегашно време са поставени две форми на аорист (на глаголите διαζώννυμι и ἄρχομαι) в стихове 4–6. Синтактичните конструкции на тези седем индикативни глагола са както следва: сегашно – καὶ – сегашно – καὶ – аорист – сегашно – καὶ – аорист – сегашно – сегашно. Всички глаголи в тези конструкции се използват в трето лице, като употребата на аориста е в контекста на непосредствено заобикалящите го глаголи в сегашно време. Едва ли тук може да се открие особена и теологически мотивирана стратегия в изграждането на наратив.

Втората група от глаголи в сегашно историческо време (6 случая) е разположена между стихове 24–27. В този подраздел разказът достига своята кулминация – разкриване самоличността на предателя. Три глагола описват въвеждането в разказа на двама от учениците: любимият ученик (νεύει) и Юда Искариот (λαμβάνει и δίδωσιν). Аористната форма (εἰσῆλθεν в ст. 27) се намира сред низ от шест форми на сегашно историческо време: νεύει – λέγει – ἀποκρίνεται – λαμβάνει – δίδωσιν – εἰσῆλθεν – λέγει. Това струпуване на сегашно историческо време откроява кулминацията на разказа – идентифицирането на предателя. Глаголът в аорист разкрива субективното възприятие на автора за целия разговор и случващото се на трапезата като нещо единно цяло.

3. Появата на Иисус пред Мария Магдалина (20:1–18).

Тук сегашното историческо време описва първата поява на всеки от основните участници: Мария Магдалина (ἔρχεται, ст. 1); Петър (ἔρχεται, ст. 2); любимият ученик (ἔρχεται, ст. 2); ангелите (θεωρεῖ, ст. 12); Иисус (θεωρεῖ, ст. 14); другите ученици (ἔρχεται, ст. 18). Срещата на Мария Магдалина с възкръсналия Иисус е представена като фокус на разказа. Нещо повече – образът на Мария структурира дискурса, като въвежда новите участници чрез използване на сегашно историческо време в началото и в края на отделните секции на перикопа.

Не виждаме сегашно историческо време в стихове 3–4, 7–11. Погледът към тези пасажи показва, че тяхното съдържание не представлява сърцевината на разказа. В стихове 1–2 откриваме верига от пет глагола в сегашно време (ἔρχεται – βλέπει – τρέχει – ἔρχεται – λέγει), за да изобразят първоначалната реакция на Мария, когато вижда празната гробница. Когато фокусът на разказа се измества към Петър и любимия ученик (ст. 3), преобладаващите глаголни време на са е аорист и имперфект (до ст. 5–6). Пристигането на Петър и любимия ученик в празната гробница е описано в сегашно време. След като Мария Магдалина се изгубва напълно в хода на разказа (ст. 7–10), изчезва от своя страна и употребата на сегашно историческо време. Минало предварително време, аорист и имперфект се използват в стих 11, преди да започне последният раздел на перикопа (ст. 12–18), в който откриваме 10 случая на сегашно историческо време. Въпреки че по-голямата част от тези форми са на глагола λέγω (7 на брой), тази висока концентрация сигнализира кулминацията на сюжета, а именно – появата на възкръсналия Иисус.

Не може да не отбележим, че всички случаи на сегашно историческо време, използвани в тази глава на Евангелието според Йоан, попадат в словесните категории „говорене“ (λέγω), „виждане“ (βλέπω, θεωρέω) и „движение“ (ἔρχομαι, τρέχω). И все пак, освен възможната чисто риторична предпоставка и влиянието на устно разказваните истории, според мен няма, особен и по-дълбок смисъл на използване.

Факт е, че сегашното историческо време характеризира стила на Марк (вж. Neiryneck 1974: 224–28). Когато Марк разказва в сегашно време, паралелните пасажи в Матей и Лука често не използват това глаголно време. Обаче в Марк 7:1–23 – дискурс, подобен на горните в Евангелието според Йоан картината е различна. Основното време на повествованието е сегашно (стихове 1–9, 11–13, 15, 18–21, 23), но глаголите в сегашно време не са вградени в низ от аористи. Индикативните глаголи в аорист най-често се срещат в подчинените изречения. Освен това, въведенията в рамките на дискурса са представени в три различни времена – аорист, имперфект и сегашно време. Марк обикновено предпочита да въвежда речи в отделна секция, използвайки поне две различни времена. Три от шестте глагола в аорист в този перикоп се използват за въвеждане на речи. Аористът описва авторитетни действия като предаване на традицията на юдейските учители (7:4, 13), дори в ст. 17 показва решаваща промяна

в разказа, която въвежда авторитетното учение на Исус. Като цяло картината тук е различна в сравнение с Йоан, въпреки че преобладава сегашното време на разказа.

Тези наблюдения показват, че не бива да рационализираме повече или по-малко хаотичната употреба на сегашно време, дори и да е вярно, че времето на глагола зависи от гледната точка на разказващия историята.

Разбира се, всички действия в историческия разказ представляват (или са) настоящи събития от гледна точка на разказвачите, които са били участници в събитията. Но какво от това? По тази логика в сегашно време би могло да се опише всичко. Употребата на глаголните времена в евангелските текстове обаче се оказва неподатлива за описване от теориите на Кембъл и Портър, точно толкова, колкото и от тази за *Aktionsarten*, по простата причина, че – както вече отбелязах – различните времена обикновено се комбинират крайно несистематично в отделни епизоди на разказа и дори в едно и също изречение или фраза.

Що се отнася до теорията за *Aktionsarten*, вероятно след статията на Курт фон Фриц (Fritz 1949: 186–201), която показва, че индоевропейските езици използват времената като показатели за типа действие, а не за времето на събитията, много библеисти са започнали да използват тези положения по отношение на новозаветното койне. Мотивацията е да се покажат евангелските текстове като образци на висока литература, чужди на граматическа тромавост и неправилности. Нещо повече, доказва се, че използването на глаголните времена в евангелията не е хаотично, а има прецизно съответствие с метод за историческо изложение, който бил стандартен през първи век.

Убягва от вниманието обаче обстоятелството, че Фриц описва гръцки език, далеч по-стар и граматически по-сложен от опростения койне от първи век. Той заявява в статията си, че систематичното използване на времена за означаване на *Aktionsarten* в писмения гръцки език вече е било на изчезване преди времето на Ксенофонт. Когато са писани книгите на Новия Завет, гръцките глаголи са били до голяма степен неизменно свързани с времевите обозначения, както в съвременните европейски езици.

Заклучение

Теории като тези на Кембъл служат само за затъмняване на много по-простото обяснение на сегашното време в късноантичната гръцка литература. Използването на сегашно историческо време в евангелията е пример за напълно обикновена практика в почти всеки език, който притежава система от глаголни времена въобще.

Мисля, че в такава употреба на сегашно историческо време няма нещо, което е особено чуждо на нашите собствени навици за исторически разказ. В едно отношение всички изследвания, теоретизиращи глаголното време, са вероятно прави: в Късната античност ефектът от разказването в сегашно време върху слушателите на текст (а повечето хора тогава слушат текстовете), е по-голям. Но това едва ли е заради някакъв мистичен граматически смисъл, а защото сегашното време би било чуто именно като сегашно и така би въвлякло слушателите като участници в история, която се е случила в миналото.

Ние днес правим същото. Разликата е, че сме склонни да ограничаваме практиката само до разговорни ситуации. За илюстрация конструирам следния пример, напълно допустим в реални условия:

Тръгнах бързо, обезпокоен от това, че тя не отговаряше на телефонните ми позвънявания. Когато стигнах до къщата, виждам, че прозорците светят, а вратата е широко отворена. Изтръпнах от лошо предчувствие. Уплашен тръгнах към вратата и изведнъж тя се появява на прага и ме гледа втренчено. „Как си“ – питам я аз, но тя мълчи и не отговаря...

Докато разказваме нашите истории, ние се движим интуитивно и без усилие през времевите перспективи, изцяло безсистемно, но напълно съгласувано, усещайки – без да се нуждаем от ясно правило за това – когато действието спонтанно приканва към по-непосредствен описателен език и когато трябва да се отклоним назад в по-отдалечена времева рамка. Вярно е, че в късния античен свят тази особеност на разказа е характерна за много писани текстове, каквото явление днес нямаме, но трябва да припомним, че в тази епоха дори писменият текст е в немалка степен устен текст, както в смисъл, че е бил продиктуван от автора на секретар, така и в смисъл, че е бил чул от повечето „читатели“, защото е бил четен на глас от лектор. И така, колкото по-разговорно е разказването и

колкото по-малко усъвършенстван (в литературната стилистика) е авторът, толкова повече текстът отразява спецификата на естествената разговорна реч. Причината, че Лука почти никога не използва сегашно историческо време, е, че той е най-образованият и, както самият той заявява, решил да „изследва подробно всичко от самото начало и да напише подред“ (Лука 1:3).

Вместо да продължим да представяме сложно, но емпирично неподкрепено чрез текстове (не и без умозрителни спекулации) описание на евангелските разкази, за да ги накараме да отговорят на нашите абстрактни представи днес, трябва да се научим просто да оценяваме живата разговорна реч на евангелистите, силно повлияна от семитския говор и езикови навици. И когато превеждаме текстовете, не би било зле, доколкото четивността и литературната стилистика днес позволяват, да превеждаме времената на глаголите, такива, каквито са еквивалентите им в нашия език – миналото като минало, сегашното като сегашно – защото, трябва да признаем, това постоянно изместване на времената, каквото виждаме в евангелията, е съществен и дори ценен елемент на ритъма и въображаемата атмосфера, която създава разказващият глас във всеки текст, докато потискането на този глас е обедняване откъм живот и образност на текста.

ЛИТЕРАТУРА

- Blass 1961:** Blass, F., A. Debrunner, R. W. Funk. *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Chicago: University of Chicago Press.
- Campbell 2007:** Campbell, C. R. *Verbal Aspect, the Indicative Mood, and Narrative: Soundings in the Greek of the New Testament*. New York: Peter Lang.
- Campbell 2008:** Campbell, C. R. *Basics of Verbal Aspect in Biblical Greek*. Grand Rapids: Zondervan.
- Fanning 1990:** Fanning, B. M. *Verbal Aspect in New Testament Greek*. Oxford: Clarendon.
- Fritz 1949:** Fritz, K. von. The So-Called Historical Present in Early Greek // *Word* 5, pp. 186–201.
- Mathewson 2013:** Mathewson, D. L. The Abused Present // *Bulletin for Biblical Research* 23.3: 343–363.
- Moule 1963:** Moule, C. F. D. *An Idiom-Book of New Testament Greek*. 2^d ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Osburn 1983:** Osburn, C. D. The Historical Present in Mark as a Text-Critical Criterion // *Biblica* 64: 486–500.
- Porter 1989:** Porter, S. E. *Verbal Aspect in the Greek of the New Testament, with Reference to Tense and Mood*. New York: Peter Lang.
- Robertson 1931:** Robertson, A. T. *A Grammar of the Greek New Testament in the Light of Historical Research*. 5th ed. New York: Hodder & Stoughton.
- Stagg 1972:** Stagg, F. The Abused Aorist // *Journal of Biblical Literature* 91: 222–231.
- Thackeray 1921:** Thackeray, H. *The Septuagint and Jewish Worship: A Study in Origins*. London: Oxford University Press.
- Turner 1963:** Turner, Nigel. Syntax. // James H. Moulton's *A Grammar of New Testament Greek*. Vol. 3. Edinburgh: T & T Clark.